

**Raport Alternatywny
do Raportu Rządu Polskiego
z realizacji Protokołu Fakultatywnego do
Konwencji o Prawach Dziecka
w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji
i dziecięcej pornografii
zgodnie z artykułem 12 (1) protokołu.**

RZECZPOSPOLITA POLSKA

Luty 2009 r.

Raport alternatywny został przygotowany przez:

Fundację Dzieci Niczyje

i

Helsińską Fundację Praw Człowieka

We współpracy z:

1. Stowarzyszeniem dla dzieci i młodzieży "Szansa"
2. Międzynarodową Organizacją Migracji
3. Terenowym Komitetem Ochrony Praw Dziecka w Poznaniu
4. NASK Hotline, Dyżurnet.pl
5. Polskim Komitetem Narodowym na rzecz UNICEFu

Chcielibyśmy wyrazić swoje podziękowanie ECPAT International za finansowe i merytoryczne wsparcie przy powstaniu tego raportu.¹

¹Przygotowując raport alternatywny korzystaliśmy z Global Monitoring Report on the status of action against commercial sexual exploitation of children, POLAND. ECPAT 2006.

Spis treści

I. Wstęp	4
II. Zakaz handlu dziećmi, prostytucji z udziałem dzieci i dziecięcej pornografii	6
Przestępstwa seksualne dotyczące dzieci i młodzieży	7
Adopcja	13
Karalność przestępstw	13
III. Międzynarodowa współpraca prawna	15
Międzynarodowa pomoc prawna	15
IV. Postępowanie przygotowawcze	16
Zajęcie, konfiskata	16
Walka z pornografią dziecięcą w Internecie	16
V. Ochrona praw i interesów dzieci ofiar przestępstw	19
Procedura karna	19
Szkolenie personelu	20
VI. Profilaktyka handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii	20
Informacja, edukacja, profilaktyka	20
Pomoc ofiarom przestępstw	22
Rządowe programy i strategie	23
Współpraca międzynarodowa i pomoc	24

Używane w tekście skrótów:

CBS – Rada Państw Morza Bałtyckiego

CoE – Rada Europy

CMPPP – Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej

CODN – Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

CSEC – Komercyjne Wykorzystywanie Seksualne Dzieci

ECPAT – End Child Prostitution Child Pornography & Trafficking Children for Sexual Purposes (Koniec Prostyucji Dziecięcej, Pornografii i Handlu Dziećmi w Celach Seksualnych)

FDN – Fundacja Dzieci Niczyje

ILO – Międzynarodowa Organizacja Pracy

kk- Kodeks Karny

KOPD – Konwencja o Prawach dziecka

MSOSN - Mazowieckiego Samorządowego Ośrodka Szkolenia Nauczycieli

MEN – Ministerstwo Edukacji Narodowej

NASK – Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa

NGO – Organizacje pozarządowe

OPSC Protokół Fakultatywny do konwencji o Prawach Dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii

RPBM – Rada Państw Morza Bałtyckiego

UE – Unia Europejska

I. Wstęp

Zgodnie z art.12 par. 3 Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii (OPSC) rząd RP przygotował pierwsze sprawozdanie z wykonania Protokołu. Sprawozdanie opracowano w oparciu o wytyczne przyjęte przez Komitet Praw Dziecka ONZ na 77 sesji 1 lutego 2002 roku. Wiele kwestii zostało jednak pominiętych lub potraktowanych zbyt pobieżnie i niedokładnie, z drugiej strony są informacje powtarzane kilkakrotnie.

Brakuje danych statystycznych, wyników badań, informacji o budżecie przeznaczonym na działania rządu związane z realizacją postanowień Protokołu czy odniesień do Konwencji o prawach dziecka i jej generalnych założeń .

W proces przygotowywania sprawozdania nie włączono organizacji pozarządowych, nie przeprowadzono konsultacji zalecanych w wytycznych Komitetu.

Warto zwrócić uwagę, iż od czasu ratyfikacji (10 wrzesień 2004) do wejścia w życie Protokołu w maju 2005 minęło 9 miesięcy, co oznacza, iż formalna procedura (publikacja w dzienniku ustaw) znacznie opóźniła czas obowiązywania dokumentu. Być może przyczynił się do tego również **brak organu** odpowiadającego w Polsce za implementację Protokołu. Nie ma też mechanizmu i procedury prowadzenia systematycznej ewaluacji implementowania postanowień Protokołu. W publikacji pt. *Handel dziećmi. Wybrane problemy* z 2007 r. przygotowanej przez Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego napisano: cyt:”...*Chociaż Protokół został ratyfikowany przez Polskę w 2005 r., to jego pełne włączenie do polskiego systemu prawnego nadal pozostawia wiele do życzenia. We władzach rządowych nie ma nikogo, kto czułby się za to odpowiedzialny. Wprowadzenie postanowień protokołu wskazują na resorty sprawiedliwości i edukacji, ale od dwóch lat istnieje między nimi rodzaj negatywnej rywalizacji o to kto skuteczniej pozbędzie się odpowiedzialności...*” - i trudno takie stwierdzenie uznać za całkowicie bezzasadne.

Protokół nie został też wystarczająco upowszechniony, choć prawdą jest, że problematyka dotycząca handlu ludźmi, wykorzystywania dzieci do prostytucji i pornografii przestała być tematem tabu i podejmowanych jest coraz więcej działań, również we współpracy rząd-organizacje pozarządowe. **Brakuje jednak działań systemowych, lepiej skoordynowanych.**

W tym miejscu trzeba też powiedzieć, iż **Polska nie przygotowała Planu Przeciwdziałania Komercyjnemu Wykorzystywaniu Dzieci**, do którego sporządzenia i wdrożenia zobowiązali się przedstawiciele rządu polskiego podczas I Światowego Kongresu przeciw Komercyjnym Seksualnym Wykorzystywaniu Dzieci, który odbył się w Sztokholmie w 1996 r. i podtrzymali zobowiązanie na II światowym kongresie w Jokohamie, w roku 2001.

W raporcie alternatywnym spróbujemy uzupełnić ważniejsze brakujące informacje, skomentujemy te, które zostały przedstawione w sposób niewystarczająco precyzyjny i skupimy się przede wszystkim na rekomendacjach, w naszym przekonaniu, niezbędnych do wprowadzenia w Polsce, aby poprawić stan przestrzegania praw dziecka do ochrony przed handlem, prostytutką i pornografią.

II. Zakaz handlu dziećmi, prostitucji z udziałem dzieci i dziecięcej pornografii

Ad art.1 punkty 4-5

W raporcie rządowym nieprecyzyjnie przytoczono przepisy kodeksu karnego w zakresie zwalczania handlu dziećmi, prostitucji i pornografii dziecięcej.

Art. 253 kk ma dwa paragrafy. Pierwszy dotyczy handlu ludźmi, drugi organizowania adopcji wbrew przepisom ustawy. Art. 204 kk ma 4 paragrafy, w których nie chodzi tylko o uprowadzenie lub przyjmowanie do pracy w charakterze prostytutki, ale też o nakłanianie osoby do zaangażowania się w prostytutkę. Zagrożenie karą pozbawienia wolności jest wyższe, jeżeli ofiarą jest osoba małoletnia (§3). W art. 200 kk § 2 prezentowanie seksualnej aktywności jest przestępstwem, gdy dotyczy dzieci poniżej 15 rż, podobnie jak w art. 202 kk². Należało też wymienić kilka innych artykułów chociażby art. 199§ 1-3 kk (wykorzystanie seksualne małoletniego, nie tylko poniżej 15 r.ż z nadużyciem stosunku zależności lub krytycznego położenia), art. 189§ 1 kk (bezprawne pozbawienie wolności), 191 §1 kk (zmuszenie groźbą, przemocą do określonego działania), art. 104 kodeksu

² Od 6 grudnia 2008 (o czym w raporcie rządowym nie napisano ze zrozumiałych względów) obowiązują znowelizowane przepisy. W art.101 kk dodano § 4, który przewiduje, iż przedawnienie karalności przestępstw dotyczących w szczególności nadużyć seksualnych gdy pokrzywdzonym jest małoletni – nie może nastąpić przed upływem 5 lat od ukończenia przez niego 18 lat. Do art. 202 kk dodano § 4b dotyczący karania (produkowanie, rozpowszechnianie, prezentowanie, przechowywanie i posiadanie) również za przetworzony lub wytworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynnościach seksualnych - zagrożenie karą pozbawienia wolności do lat 2. Wprowadzono też § 5 przewidujący przepadek przedmiotów służących do przestępstw z art.202 nawet, jeżeli nie były własnością sprawcy.

wykroczeń (wykorzystanie małoletniego do żebractwa³).

Pominięto art. 97 ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP dotyczący udzielania zgody na pobyt tolerowany, jeżeli wydalenie mogłoby spowodować naruszenie praw dziecka określonych w Konwencji o prawach dziecka (KOPD) Przepis wszedł w życie 29 maja 2008, aczkolwiek we wcześniej obowiązujących przepisach przy wydaleniu małoletniego należało brać pod uwagę zabezpieczenie jego interesu. Generalnie małoletni wydalani są rzadko, przede wszystkim umieszczani są w placówkach opiekuńczych, a w świetle nowych przepisów w pierwszej kolejności należy ich umieszczać w rodzinach zastępczych.

Przytaczając dokumenty międzynarodowe ważne w kontekście problematyki regulowanej przez Protokół pominięto m.in. takie jak: Konwencja Nr 182 na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) – ratyfikowana w 2001 (Dz. U. z 2001 Nr 125, poz. 1364), Konwencja Rady Europy (RE) w sprawie cyberprzemocy podpisana w 2001, Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi podpisana w 2005, ratyfikowana w listopadzie 2008, która wejdzie w życie 1 marca 2009, a także Konwencja RE o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych podpisana w 2007 roku (aktualnie trwają prace nad dostosowaniem prawa wewnętrznego do wymogów tej konwencji)⁴.

W raporcie rządowym znajduje się informacja, że Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. została przez Polskę podpisana 12 grudnia 2000 r. w Palermo jednakże brakuje informacji, że Konwencja została już ratyfikowana w listopadzie 2001 roku. Wymieniono *“Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu handlu ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający w/w Konwencję, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne NZ z dnia 15 listopada 2002 r.”*, brakuje jednakże informacji, że Protokół został ratyfikowany przez Polskę 26 września 2003 roku i jest prawnie obowiązujący.

³ Zwalczanie wykorzystywania dzieci do żebractwa ma charakter „akcyjny”. Policja i straż miejska interweniuje okazjonalnie. Generalnie w dużych miastach zjawisko jest dość powszechne. Wg danych policji i straży miejskich za okres 2007-lipiec 2008 interweniowano ogółem w 945 przypadkach żebractwa małoletnich lub z ich udziałem. Sankcje wobec dorosłych zastosowano w 309 przypadkach (dane Komendy Głównej Policji, 2008)

⁴ W grudniu 2008 odbyła się w Warszawie międzynarodowa konferencja poświęcona implementacji tej Konwencji w Europie zorganizowana przez RE i polskie Ministerstwo Sprawiedliwości.

Przestępstwa seksualne dotyczące dzieci i młodzieży

Ad art. 3 punkt 7

Uprawianie prostytucji nie jest w Polsce karane. W przypadku małoletnich jest traktowane jako przejaw demoralizacji. Karalne jest oczywiście nakłanianie, rekrutowanie i uzyskiwanie zysków z prostytucji innych, w przypadku wykorzystywania małoletnich kara jest wyższa, ale wykrywa się niewielu sprawców, a jeszcze rzadziej udaje się im udowodnić winę i ukarać (art.204 § 3 kk).⁵

Z raportu Komendy Głównej Policji wynika, że „w przypadku art. 204 par. 3 kk (sutenerstwo wobec osoby małoletniej) w roku 2007 wszczęto 10 postępowań przygotowawczych (w 2006 r. - 14), stwierdzono 44 przestępstwa (w 2006 r - 29) i przedstawiono zarzuty 23 podejrzanym (w 2006 r – 27). W 2007 ustalono 242 pokrzywdzonych małoletnich, natomiast w 2006 r. – 45.”⁶

Trudno oszacować, ilu małoletnich uprawia prostytucję. Działacze organizacji pozarządowych pracujący w tym obszarze (np. La Strada) uważają, że problem nie jest marginalny. Niewiele jest badań pokazujących skalę zjawiska⁷. Policja też nie posiada rzetelnej wiedzy w tym zakresie⁸. Zagrożone są zwłaszcza dzieci z placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz małoletni cudzoziemcy bez opieki. Zjawisko prostytucji dziecięcej wymaga monitoringu i skuteczniejszych działań zarówno na etapie identyfikacji, jak i pomocy ofiarom. **Konieczne jest również edukowanie grup profesjonalistów, w szczególności nauczycieli i pracowników placówek opiekuńczych w zakresie zagrożeń związanych z wykorzystywaniem seksualnym dzieci**

⁵ Ze statystyk policyjnych systemu „Temida” wynika, że na podstawie art.204 §3 kk rocznie kierowanych jest do sądu kilkadziesiąt aktów oskarżenia. (w 1999 r. -20, 2000 -30, 2001 i 2002 - 42, 2003 - 33, 2004 - 42, 2005 - 57, 2006 - 23, 2007 – 43, natomiast prawomocnie skazano za ten czyn odpowiednio w latach – 14, 10, 10, 15, 14, 20, 20, 29, 12 dorosłych osób.) Natomiast za uprowadzenie małoletniego w celu uprawiania prostytucji za granicą (art.204 § 4 kk) skazano prawomocnie w latach 1999-2007 – ogółem 28 osób. Niestety nie ma statystyk pokazujących ile było ofiar.

⁶ Raport o działaniach policji w zakresie zapobiegania przestępczości oraz zjawiskom patologii społecznej w 2007, Komenda Główna Policji, Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego, Warszawa 2008.

⁷ Z badań pt. „Prostytucja nieletnich w perspektywie Dolnoślązaków” przeprowadzonych w 2006 r. przez Dolnośląski Ośrodek Polityki Społecznej wynika, iż tylko 16% młodzieży, 20,7% mieszkańców oraz 42% pracowników instytucji pomocy społecznej wiedziało, iż uprawianie seksu z osobą poniżej 15 r.ż. jest przestępstwem. 20% badanej młodzieży twierdzi, że zna w swoim środowisku osobę prostytuującą się. Jako główną przyczynę prostytucji dziecięcej podaje się rozbudzone aspiracje materialne. Najczęściej prostytuują się dziewczyny w wieku 15-16 lat i chłopcy w wieku 14-15. Znane potwierdzone przez badanych pracowników instytucji pomocy społecznej przypadki prostytuujących się dzieci to: we Wrocławiu – 55, w Legnicy – 43, w Wałbrzychu – 34, w Lubaniu – 21, w Jeleniej Górze – 23.

⁸ W trakcie międzynarodowej konferencji wspomnianej w przypisie 4 (grudzień 2008) rzecznik prasowy KG Policji powiedział, iż coraz powszechniejszym zjawiskiem jest prostytucja małoletnich w centrach handlowych (usługa za określony towar). Policja nie prowadzi działań rozpoznawczych – centra handlowe są terenem prywatnym.

Handel dziećmi

Ad art. 3 punkty 8-10

Problem braku precyzyjnej definicji handlu ludźmi w kodeksie karnym dyskutowany jest od dawna⁹. Niestety, mimo zapisu w Krajowym Programie Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi o konieczności wprowadzenia do kodeksu karnego definicji, nie została ona póki co wprowadzona.

Definicja jest przygotowywana w Ministerstwie Sprawidliwości; jej wstępna wersja pomyślnie przeszła procedurę międzydepartamentowych uzgodnień i będzie przekazana do społecznej konsultacji. Niezrozumiałe są stwierdzenia w sprawozdaniu rządu, iż *“niska jest wykrywalność handlu ludźmi ze względu na przepisy deportacyjne. Ofiary przebywające w Polsce nielegalnie są niezwłocznie deportowane, co utrudnia zbieranie danych. Ofiary nie mają możliwości zebrania dowodów przeciwko sprawcom”*. Obowiązujące przepisy (przywołane nawet w sprawozdaniu wcześniej) gwarantują dzieciom ofiarom handlu ludźmi prawo pobytu czasowego, pomoc prawną i medyczną. Otrzymują one również prawo pobytu na okres 2 miesięcy, jeżeli zdecydują się na współpracę z organami ścigania. Małoletni mogą być umieszczeni w rodzinach zastępczych (w pierwszej kolejności), ale zazwyczaj trafiają do placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Zjawisko handlu dziećmi jest w Polsce rzeczywiście stosunkowo słabo rozpoznane, ale nie dlatego, że ofiary są deportowane. Z Komendy Głównej Straży Granicznej uzyskaliśmy informację: *„(...)Straż Graniczna aktywnie uczestnicząc w realizacji założeń Krajowego Programu Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi oraz wykonując szereg przedsięwzięć bezpośrednio związanych z tym zagadnieniem, do chwili obecnej nie ujawniła w swej działalności służbowej przypadku, którego ofiarą byłoby dziecko (...)”*¹⁰. W policyjnych bazach danych w latach 2003-2007 odnotowano 3 przypadki pokrzywdzonych małychletnich¹¹, natomiast ze statystyk Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji wynika, iż w latach 2002-2007 w prowadzonych postępowaniach o handel ludźmi wśród pokrzywdzonych było 76 osób małychletnich^{11a}. Oznacza to, że zjawisko handlu ludźmi, a w szczególności dziećmi jest niełatwe do identyfikacji i tym samym do ścigania. Przyczyn

⁹ Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż regulacja przepisu art. 253 § 1 kk narusza zasadę *nullum crimen sine lege certa* nie określając wystarczająco precyzyjnie, co oznacza pojęcie „handel ludźmi”. Powoduje to problemy interpretacyjne w trakcie orzekania. Uznano zatem, iż niezbędne jest wprowadzenie do kodeksu karnego definicji handlu ludźmi - opinia Instytutu Wymiaru Sprawidliwości z 2006 r. a

¹⁰ Odpowiedź Komendy Głównej Straży Granicznej z dnia 23 czerwca 2008 na pismo Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka z prośbą o dane dotyczące problemu handlu dziećmi.

¹¹ Informacja uzyskana na podstawie zasobów TEMIDA na temat zjawiska handlu ludźmi w Polsce w latach 2003 – 2007 (informacje z policyjnych baz danych)

^{11a} Dane statystyczne dot. handlu ludźmi opracowane w Biurze ds. Przestępczości Zorganizowanej Prokuratury Krajowej. 64 ofiary to osoby poniżej 15 lat i 12 w wieku 16-17 lat. Nie wiadomo dlaczego nie rejestrowano osób do 18 r.ż

tego faktu jest kilka.

Brak granic wewnętrznych w UE i stosowanie uproszczonej procedury kontroli na przejściach granicznych sprzyja sprawcom handlu. Polska granica wschodnia jest wprawdzie lepiej strzeżona, ale straż graniczna bardzo rzadko ma podstawę zatrzymania przekraczających granice małoletnich podróżujących w towarzystwie opiekunów prawnych lub faktycznych. Z kolei małoletni podróżujący samotnie nierzadko na podstawie fałszywych dokumentów są pouczeni przez „opiekunów”, iż składając wniosek o status uchodźcy mają zagwarantowaną tymczasową opiekę w placówce. Większość małoletnich cudzoziemców bez opieki, którzy trafiają do placówek interwencyjnych ucieka z nich po krótkim czasie, na ogół z pomocą swoich „opiekunów” (badania małoletnich cudzoziemców bez opieki przebywających w placówkach w latach 2005-06 przeprowadzone przez Fundację Dzieci Niczyje (FDN) pokazały, iż jedynie 5% dzieci pozostaje w nich co najmniej rok. W badanym okresie w placówkach przebywało ich 318)¹².

Funkcjonariusze polskiej Straży Granicznej mają coraz większą świadomość problemu, ale nadal nie wystarczającą wiedzę. FDN przeprowadziła badanie opinii przedstawicieli policji i straży granicznej na temat zjawiska handlu dziećmi w Polsce oraz sytuacji dzieci cudzoziemskich bez opieki przebywających na terytorium Polski. Odpowiedzi na pytanie ile dzieci pada ofiarą handlu w Polsce w skali roku oscylowały w przedziale od 0 do 20 000 przypadków. Ponad 55% ankietowanych wskazała liczby od 0 do 100. Jednocześnie zdecydowana większość (87,6%) osób biorących udział w badaniu – 239 policjantów i 51 pracowników straży granicznej - stwierdziła, że w swojej pracy zawodowej nigdy nie znalazła się w sytuacji, w której miałyby podejrzenie, że dziecko jest ofiarą handlu. 6,6% respondentów przyznało, że raz zdarzyło im się być w takiej sytuacji, natomiast 5,5% kilkakrotnie miało podobne wątpliwości, przy czym ponad dwukrotnie częściej zdarzyło się to pracownikom straży granicznej, niż policjantom. 86,9%, ankietowanych potwierdziło, że zdarza im się spotykać z dziećmi obcego pochodzenia, co do których mieli wrażenie, że są zaniedbywane. Okazało się również, że 75,2% respondentów zdarza się, przynajmniej sporadycznie, mieć kontakt z małoletnimi cudzoziemcami pozbawionymi opieki rodziców. 69,6% badanych ma, co najmniej od czasu do czasu, kontakt z dziećmi obcego pochodzenia, nie posiadającymi jakichkolwiek dokumentów świadczących o ich tożsamości. Taki sam odsetek osób biorących udział w badaniu ujawnił, iż w ramach

¹² Dzieci cudzoziemskie w polskich placówkach opiekuńczo-wychowawczych i rodzinach zastępczych, styczeń 2005-maj 2006. Raport z badań opr. M. Kukułowicz

wypełniania swoich obowiązków zawodowych spotykali dzieci obcego pochodzenia, co do których podejrzewali, że znajdują się pod silną presją kogoś dorosłego. 66,2% ankietowanym nie zdarzyło się przypuszczać, że osoba podająca się za opiekuna dziecka obcego pochodzenia nie mówiła prawdy. 14,5% badanych pamiętało jedno tego rodzaju zdarzenie, natomiast 16,5% osób miało takie wątpliwości co najmniej kilka razy.. Zwraca uwagę fakt, iż z jednej strony badani deklarowali, że nie zidentyfikowali ofiar handlu, z drugiej większość z nich miała bezpośredni kontakt z dziećmi z grupy ryzyka.¹³

Ponadto brakuje procedur i instrumentów pozwalających na podjęcie działań w trakcie, gdy dziecko przekracza granicę.

Ofiary handlu, a zwłaszcza dzieci nie mają na ogół poczucia zagrożenia. Ufają dorosłym obiecującym im pracę i lepsze życie w innym kraju. Kiedy już staną się ofiarami przestępstwa są izolowane i zastraszane zatem rzadko mają możliwość ujawnienia doznanych krzywd. Jeżeli w ogóle dojdzie do zatrzymania sprawcy to stawia mu się zarzut wykorzystywania małoletniego do prostytucji czy pornografii, gdyż trudniej jest znaleźć dowody na dokonanie procederu handlu ludźmi. Ogółem za przestępstwa handlu ludźmi (art.253 kk i 204 §4 kk) prawomocnie skazano w latach 2000/06 - 94 osoby¹⁴. Z cytowanych wcześniej danych wynika, iż w latach 2002-2006 zidentyfikowano 60 ofiar w wieku poniżej 15 lat i 10 w wieku 16-17 lat. W 2007 r. zarejestrowano 4 przypadki ofiar do 15 roku życia i 2 w wieku 16-17 lat.¹⁵ Zatem skala zjawiska na podstawie danych oficjalnych jest niewielka. Wszyscy są zgodni, że nie jest to prawdziwy obraz problemu. Jaki jest – nie wiadomo. Charakter zjawiska handlu dziećmi powoduje, że identyfikacja ofiar jest bardzo trudna. Organizacje pozarządowe – La Strada, FDN pomagają dzieciom ofiarom wykorzystywania seksualnego, ofiarom wykorzystania do prostytucji. Mają jednak świadomość, że tylko nieliczni decydują się lub mają możliwość szukać pomocy¹⁶.

Zagrożeni handlem ludźmi są w szczególności małoletni cudzoziemcy bez opieki, tzw. dzieci ulicy, ale też wychowankowie placówek opiekuńczych. Zatem do tych grup i profesjonalistów mających z nimi kontakt winny być w szczególności skierowane działania prewencyjne.

¹³ Opinie przedstawicieli policji i straży granicznej na temat zjawiska handlu dziećmi w Polsce oraz sytuacji dzieci cudzoziemskich bez opieki przebywających na terytorium Polski oprac. G. Roszkowska, FDN, 2007.

¹⁴ Wydział Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości „prawomocnie skazane osoby dorosłe z oskarżenia publicznego za przestępstwa handlu ludźmi za lata 2000-2006.

¹⁵ Dane Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (patrz przypis 11^a)

¹⁶ W latach 2004-2006 wśród klientów zwracających się do Fundacji La Strada było 6 małoletnich. W 2008 r. Fundacja pomagała w 2 przypadkach osób małoletnich. Informacja Ireny Olczyk, pracownika Fundacji La Strada. Spośród małoletnich cudzoziemców bez opieki przesłuchiwanym w FDN (ogółem ok. 60) w 8 przypadkach zgłoszono do prokuratury podejrzenie o wywiezienie dzieci z kraju pochodzenia (Ukraina i Wietnam), przemoc fizyczną i wykorzystanie seksualne. Informacja: K.Fenik -pracownik Fundacji Dzieci Niczyje.

Z badań przeprowadzonych w 2004 roku przez FDN wynika, iż wśród wychowanków domów dziecka mniej więcej co dziesiąty wychowanek doświadczył w ostatnim roku jakiejś formy wykorzystywania seksualnego – dotykania i obnażania intymnych części ciała, werbowania do celów seksualnych w Internecie, w końcu wymuszonego współżycia seksualnego.

Gwałtu lub współżycia pod przymusem doświadczyło 8% badanych, 3% więcej niż raz. Zdecydowana większość ofiar wskazała, iż sprawcą tej formy przemocy była osoba znajoma, mniej więcej w ich wieku. 2/3 ofiar nie ujawniło, że zostały zgwałcone.

Co dziesiąty badany do 15 r.ż deklaruje współżycie seksualne z osobą dorosłą. 12% z nich miało wtedy mniej niż 7 lat. Niepokój budzi relatywnie wysokie przyzwolenie na przymus, a może i przemoc w kontaktach intymnych oraz akceptacja kontaktów seksualnych dzieci młodszych niż 15 lat z dorosłymi, którą deklaruje co czwarty badany.¹⁷

Problemem handlu ludźmi w Polsce zajęto się bardziej systemowo od momentu powołania Zespołu do spraw Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi (2004 r.) i grupy roboczej składającej się zarówno z ekspertów rządowych, jak i niezależnych przedstawicieli organizacji pozarządowych, mających za zadanie monitorowanie zjawiska. Przez tych kilka lat udało się przeszkolić kilkuset specjalistów, doprowadzić do kilku zmian prawnych, wydać materiały informacyjne skierowane do grup ryzyka, w tym do dzieci i wydać kilka publikacji dla profesjonalistów. Opracowano też algorytm postępowania z dorosłą ofiarą handlu. Prace nad podobnym algorytmem w przypadku ofiary małoletniej są rozpoczęte.¹⁸ W Biurze ds. Przeszłości Zorganizowanej Prokuratury Krajowej w ramach „Wskazówek metodycznych dla prokuratorów prowadzących lub nadzorujących postępowanie karne w sprawach dotyczących handlu ludźmi” opracowano zasady postępowania z cudzoziemskimi dziećmi – ofiarami handlu.

Ad art.3 punkt 11

Polska podpisała, ale dotychczas nie ratyfikowała Konwencji o prawach człowieka i biomedycynie, ważnej w kontekście omawianej problematyki. Trwają prace nad jej ratyfikacją, aczkolwiek w niektórych środowiskach konwencja ta wzbudza duże kontrowersje.

¹⁷ Wiktymizacja wychowanków domów dziecka w Polsce. Raport z badań, Monika Sajkowska, FDN, 2005.

¹⁸ Aktualnie prace są na etapie konsultacji z ekspertami.

Adopcja

Ad art. 3 punkty 12-15

Nielegalna adopcja może mieć miejsce w kraju. W ostatnim czasie pojawiły się niepokojące sygnały, iż dozwolona przez prawo instytucja tzw. adopcji ze wskazaniem (rodzic może wskazać osobę, której chciałby powierzyć opiekę nad swoim dzieckiem) może być łatwo wykorzystana do handlu dziećmi.¹⁹ Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości pokazują, iż prawomocnie za przestępstwo organizowania nielegalnej adopcji skazano w latach 2000-2007 - 2 osoby.

Karalność przestępstw

Ad art. 3 punkt 16

Raport rządowy cytuje art.41 par. 1a i 1b kk, który mówi, że sprawcy specyficznych przestępstw wobec dzieci mogą mieć prawny zakaz wykonywania określonych zawodów.

Jeżeli sprawca popełni tego typu przestępstwo po raz pierwszy decyzja o zakazie dożywotniego wykonywania pracy z dziećmi zależy od sądu. W przypadku ponownego skazania zakaz wykonywania pracy z dziećmi jest bezwzględny. Wydaje się, iż zakaz wykonywania pracy z dziećmi powinien być stosowany już przy popełnieniu przestępstwa po raz pierwszy.

Obok wymienionych w raporcie rządowym przepisów kodeksu karnego pozwalających zakazać wykonywania szczególnych zawodów przez sprawców określonych przestępstw wobec dzieci warto wspomnieć też o przepisach dyscyplinarnych stosowanych wobec nauczycieli i wychowawców w sytuacji, gdy podejrzani są o naruszenie praw dziecka. Można ich zawiesić w wykonywaniu obowiązków nawet w czasie prowadzenia postępowania wyjaśniającego (art. 83 ust. 1a ustawy Karta Nauczyciela²⁰). Podobne regulacje dotyczą wychowawców pracujących w placówkach opiekuńczych w resorcie

¹⁹ W ostatnim czasie pojawiły się w internecie oferty typu: „oddam dziecko”. Można domniemywać, iż kryją się za tym różnego rodzaju transakcje z wykorzystaniem instytucji przysposobienia ze wskazaniem. Fundacja Helsińska zwracała się do Ministra Sprawiedliwości w sprawie zwiększenia nadzoru prokuratora w postępowaniach o przysposobienie.

²⁰ Dyrektor szkoły zawiesza w pełnieniu obowiązków nauczyciela, a organ prowadzący szkołę – dyrektora, jeżeli wszczęte postępowanie karne lub złożony wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego dotyczy naruszenia praw i dobra dziecka. J. Podlewska, O. Kudanowska. Ochrona dziecka przed krzywdzeniem ze strony profesjonalistów. Analiza obowiązującego stanu prawnego. „Dziecko krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka” 3(24) 2008

pomocy społecznej.²¹

Przy zatrudnianiu nauczyciela czy wychowawcy wymagane jest zaświadczenie o niekaralności z krajowego rejestru skazanych. Na uwagę zasługuje fakt, że nie jest wymagane zaświadczenie o niekaralności w przypadku pracowników placówek opiekuńczych. Zarówno ustawa o pomocy społecznej, jak i rozporządzenie w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych nie wymagają udokumentowania niekaralności samych pracowników przed ich zatrudnieniem.²²

Ad. art. 3 punkt 17

Przepisy, o których mowa w tym punkcie weszły w życie 6 grudnia 2008²³. W okresie, do którego odnosi się raport rządowy, wirtualna dziecięca pornografia była legalna w Polsce. Wprowadzone zmiany należy ocenić pozytywnie, jednakże nadal Kodeks karny nie podaje definicji pornograficznego materiału i pornograficznego materiału z udziałem małoletniego (dziecięca pornografia).

Odnosnie informacji w rządowym raporcie, iż definicja „wieku dziecka” wynika z zapisów Konwencji RE o Cyberprzestępczości należy wyjaśnić, iż po pierwsze, Polska tej Konwencji nie ratyfikowała, a jedynie podpisała (23.11.2001). Po drugie, art. 9 ust. 3 tej Konwencji jasno stanowi, iż granica wieku osoby małoletniej nie może być niższa niż 16 lat. W polskim systemie prawnym małoletni to osoba do 18 r.ż, ale w kodeksie karnym w przepisach dotyczących wykorzystywania seksualnego małoletni to osoba do 15 r.ż. zatem nie ma pełnej zgodności z postanowieniami Konwencji i ostatnia nowelizacja kk tej kwestii nie zmieniła. Choć warto dodać, że większość przepisów prawa polskiego jest z nią zgodnych.²⁴ W ostatniej nowelizacji dostosowano art. 267 kk dotyczący dostępu do

²¹ art 87a ustawy o pomocy społecznej (Dz.U. Nr 64 poz. 593 ze zm) wprowadzony w 2004 roku: „1. Wychowawca zatrudniony w placówce opiekuńczo-wychowawczej oskarżony o popełnienie przestępstwa z użyciem przemocy, w tym przemocy w rodzinie, zostaje z mocy prawa zawieszony w pełnieniu obowiązków służbowych na czas trwania postępowania. 2. Dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej rozwiązuje stosunek pracy z wychowawcą, który został prawomocnie skazany za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy.”

²² J. Podlewska, O. Kudanowska. Ochrona dziecka przed krzywdzeniem ze strony profesjonalistów. Analiza obowiązującego stanu prawnego. „Dziecko krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka” 3(24) 2008, s. 111.

²³ Zobacz też przypis 2.

²⁴ Podlewska i Kudanowska wykazują niespójność prawodawcy w tym zakresie i zestawiają różną granicę wieku w przypadku przestępstw seksualnych:

Przepis kodeksu karnego	Małoletni poniżej 18 lat	Małoletni poniżej 15
art. 199 par., 2 nadużycie zależności	x	
art. 200, wykorzystywanie seksualne		x
art. 202, par. 2, prezentowanie treści pornograficznych		x

informacji bez uprawnienia²⁵. W przypadku wykorzystywania seksualnego, Kodeks karny zapewnia szczególną ochronę dzieciom poniżej 15 r.ż., ale publiczne udostępnianie, produkcja, nagrywanie oraz dystrybucja pornografii z udziałem małoletnich (tj. osób do 18 lat) także podlega karze.

III. Międzynarodowa współpraca prawna

Międzynarodowa pomoc prawna

Ad. art.6 punkt 20

Niestety prace nad ratyfikacją Konwencji RE w sprawie handlu ludźmi podpisanej w 2005 przedłużały się (ostatecznie ratyfikowana została w listopadzie 2008 roku).

Natomiast, jak już pisaliśmy, rozpoczęto prace nad ratyfikacją Konwencją RE w sprawie zwalczania przemocy seksualnej wobec dzieci, podpisanej w 2007r.

Ad art. 6 punkty 21-22

Niejasne jest na jakiej podstawie uznano, iż powołanie wyspecjalizowanych struktur do walki z handlem ludźmi i dziecięcą pornografią wpłynęło na ograniczenie tego typu przestępczości. Niewątpliwie więcej wiemy na ten temat, a wykrywalność wzrosła, zwłaszcza wykorzystywania dzieci do pornografii²⁶, ale trudno uznać, iż tego typu przestępczość została znacząco ograniczona.

art. 202, par. 3 i 4, utrwalanie treści pornograficznych małoletniego	x	
art. 204, par. 3, stręczycielstwo, sutenerstwo		x

²⁵ Art.267 § 1 brzmi: „ Kto bez uprawnienia uzyskuje dostęp do informacji dla niego nie przeznaczonej, otwierając zamknięte pismo, podłączając się do sieci telekomunikacyjnej lub przełamując albo omijając elektroniczne, magnetyczne, informatyczne lub inne szczególne jej zabezpieczenie podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.Art.267 § 2 brzmi: "Tej samej karze podlega, kto bez uprawnienia uzyskuje dostęp do całości lub części systemu informatycznego".

²⁶ Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczące prawomocnie skazanych dorosłych za prezentowanie małoletnim do 15 r.ż pornografii (art.202 § 2) pokazują: 1999 – 4 sprawców, 2000- 5, 2001 – 4, 2002 -7, 2003 – 7, 2004- 9, 2005 -17, 2006 -14, 2007 - 8. Natomiast za produkowanie , rozpowszechnianie i posiadanie pornografii z udziałem małoletniego do 15 r.ż (art 202 §§ 3, 4 4a) skazano ogółem: w 1999- 2, 2000- 5, 2001 – 3, 2002 -8, 2004 -18, 2005 -44, 2006 - 96, 2007 – 110. Wyraźnie widać, że sytuacja zmieniła się znacząco od 2004 i 2005 , kiedy wprowadzono nowe przepisy i zaczęto poważniej traktować problem.

Z kolei badania nt. Przemocy seksualnej wobec dzieci na terenie Krakowa przeprowadzone przez Fundację Rozwoju Społecznego Demos, Stowarzyszenie „U Siemiachy” i Fundację Dzieci Niczyje pokazują, iż co 7 gimnazjalista doświadczył jakiejś formy wykorzystywania seksualnego. 14% badanych doświadczyło obnażania się innej osoby, co 10 gimnazjalista twierdził, iż zna kogoś (kolegę/koleżankę) kto był molestowany seksualnie. 8% badanych przyznało, że zna kogoś kto był filmowany nago. 8% przyznało, iż byli: „molestowani” przez internet i 16% badanych przyznało, że zna kogoś kto był „molestowany” przez internet.

IV. Postępowanie przygotowawcze

Zajęcie, konfiskata

Ad art. 7 punkty 23 -24

Ta część dotyczy przepadku mienia pochodzącego z przestępstwa. Dwa art.155 i 100 kk zostały błędnie zacytowane. Niezrozumiałe jest dlaczego tej kwestii w ogóle poświęcono tyle miejsca.

Walka z pornografią dziecięcą w Internecie

Ad art. 7 punkt 25

W relatywnie krótkim czasie temat ochrony dzieci *“online”* wzbudził powszechne zainteresowanie i był podejmowany przez kilka polskich instytucji. Badania pokazują, że jest to bardzo poważny problem²⁷, który wymaga podjęcia zarówno działań legislacyjnych, edukacyjnych, jak i stałego monitorowania zjawiska²⁸.

Pierwsze działania podjęły organizacje pozarządowe. Od roku 2004 FDN prowadzi ogólnopolski program *“Dziecko w Sieci”*. Inną organizacją działającą w tym obszarze od dłuższego czasu jest Fundacja Kidprotect.pl.

W 2005 roku Polska jako pierwsza spośród nowych członków UE dołączyła do programu Komisji Europejskiej *“Safer Internet”*, którego celem jest promowanie bezpiecznego i efektywnego korzystania z internetu oraz zwalczanie nielegalnych treści.²⁹ Odpowiedzialnym za realizację tego programu w Polsce zostało konsorcjum, w którego skład wchodzi Fundacja Dzieci Niczyje oraz NASK (Naukowa i Akademicka Sieć

²⁷ Badania FDN i Gemius S.A nt. Kontaktów dzieci z niebezpiecznymi treściami w internecie przeprowadzone w 2006 pokazują, iż 71% badanych w wieku 12-17 lat (próba 2559) deklaruje kontakt z treściami pornograficznymi i erotycznymi, prawie połowa miała taki kontakt wiele razy. Jednocześnie co czwarte dziecko twierdzi, że rodzice nie interesują się co robi w internecie. Tylko 9% deklaruje kontrolę rodziców. Z kolei z badań przeprowadzonych przez te same instytucje w 2007 roku na próbie 2090 dorosłych pokazują, iż kontakt z pornografią dziecięcą deklaruje 14% respondentów, a ponad 50% z nich przyznaje, iż miało to miejsce wiele razy. Jedynie 5% twierdzi, że zawiadamią odpowiednio instytucje. 55% spośród tych, którzy nie reagowali twierdzi, że nie wiedzieli kogo należałoby zawiadomić. 9% nie widziało potrzeby.
Statystyki zebrane w 2007 przez Helpline.org.pl – projekt prowadzony przez FDN – ujawniły 116 przypadków uwiedzenia dzieci w Internecie a w 2008 roku - 148 takich przypadków.

²⁸ Podejmowane są pierwsze próby monitorowania sieci internetowych w zakresie treści zagrażających dzieciom. Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej przygotował plan działania w kwestii poprawy bezpieczeństwa dzieci i młodzieży korzystających z usług dostępnych na rynku elektronicznym. Z inicjatywy Krajowej Rady Radiofonii i TV mają być podjęte działania w zakresie edukacji medialnej.

²⁹ http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/index_en.htm

Komputerowa). Obie organizacje angażują się wspólnie w działania edukacyjne na rzecz bezpiecznego korzystania z internetu, które kierowane są nie tylko do dzieci i młodych ludzi, ale również do nauczycieli, rodziców i profesjonalistów pracujących z dziećmi. Od 2005 roku NASK prowadzi Hotline – Dyżur.net, który przyjmuje zgłoszenie dotyczące nielegalnych treści w Internecie. Fundacja Dzieci Niczyje wraz z Fundacją Grupy TP w 2007 roku uruchomiła program Helpline.org.pl, w ramach którego dzieci, młodzież, rodzice i profesjonaliści zgłaszają obawy odnośnie różnych niebezpiecznych sytuacji, które młodzi użytkownicy Internetu napotykają online oraz zwracają się o profesjonalną pomoc (www.helpline.org.pl). W 2007 roku w ustawie o systemie oświaty wprowadzono nowy przepis nakładający na szkoły i placówki obowiązek zainstalowania i aktualizowania oprogramowania zabezpieczającego uczniów przed dostępem do szkodliwych lub zagrażających treści.³⁰

W kwietniu 2008 roku Fundacja Dzieci Niczyje wzięła udział w otwartych konsultacjach dotyczących szkolnego programu nauczania, które prowadziło MEN. Wszystkie proponowane przez FDN zmiany programu zajęć z informatyki zostały wzięte pod uwagę i tematy dotyczące bezpiecznego korzystania z internetu będą obligatoryjnie wprowadzone do nowej podstawy programowej, która obowiązywać będzie od września 2009.

Nowością są też obowiązkowe zajęcia z informatyki (z modułem dotyczącym bezpieczeństwa w internecie) dla uczniów pierwszych 3 lat podstawówki (7-10-latkowie). Nauczyciele zostaną przygotowani do wdrożenia nowego programu nauczania.

Chociaż nowy program nauczania jeszcze nie obowiązuje, poczynione zmiany doprowadziły do wzrostu zainteresowania materiałami dydaktycznymi pomocnymi przy realizacji zajęć z zakresu bezpieczeństwa dzieci w Internecie ze strony nauczycieli. Na przykład: 1/3 szkół gimnazjalnych otrzymała zestaw materiałów “Stop cyberprzemocy” stworzony przez FDN.

Kampania “STOP cyberprzemocy” organizowana przez Fundację Dzieci Niczyje i agencję reklamową VA Strategic Communication rozpoczęta w styczniu 2007 była odpowiedzią na

³⁰Art. 4a. ustawy o systemie oświaty:

1. Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, nałoży na szkoły i placówki zapewniające uczniom korzystanie z usługi dostępu do Internetu na ich terenie obowiązek zainstalowania i aktualizowania oprogramowania zabezpieczającego przed dostępem do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla prawidłowego rozwoju psychicznego uczniów, oraz określi minimalne wymagania, jakie powinno spełniać to oprogramowanie.

2. W rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 1, zostanie określony szczegółowy zakres treści, które mogą stanowić zagrożenie dla prawidłowego rozwoju psychicznego i moralnego uczniów, w szczególności pornograficznych, eksponujących brutalność i przemoc, zawierających zachowania naruszające normy obyczajowe, propagujących nienawiść i dyskryminację.

3. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania zapewni szkołom i placówkom możliwość nieodpłatnego korzystania z oprogramowania zabezpieczającego przed dostępem do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla prawidłowego rozwoju psychicznego i moralnego uczniów, spełniającego minimalne wymagania, o których mowa w ust. 1, w wersjach działających w systemach operacyjnych powszechnie użytkowanych na obszarze kraju, z uwzględnieniem zasady równego traktowania różnych platform systemowych.

4. Szkoły i placówki mogą, w celu realizacji obowiązku, o którym mowa w ust. 1, wykorzystywać inne oprogramowanie spełniające minimalne wymagania, o których mowa w ust. 1.

rosnącą liczbę przypadków cyberprzemocy w polskich szkołach. Według badań FDN i Gemius co drugi polski użytkownik internetu w wieku 12-17 (52%) miał do czynienia z jakąś formą przemocy w internecie lub poprzez telefony komórkowe. 47% respondentów, będących dziećmi było wyzywanych, 21% z nich było upokarzanych 16% było zastraszanych lub szantażowanych. Kampania "STOP cyberprzemocy" obejmowała spoty telewizyjne, radiowe i reklamy w prasie. W ramach kampanii wyprodukowano także dwuminutowy film edukacyjny, do którego dołączone były scenariusze lekcji dotyczące cyberprzemocy.

W 2008 roku FDN rozpoczęła w internecie dwa kursy e-learningowe dla uczniów w wieku 7-12lat. Te moduły e-learningowe są komplementarne w stosunku do poprzednich projektów FDN – scenariusz powstał na podstawie projektu Sieciaki.pl (www.sieciaki.pl). Kurs ten obejmuje tematy takie jak: wprowadzenie do internetu, prywatność w sieci, spotkania z nieznanymi poznanymi online, szkodliwe treści, netykieta, uzależnienie od komputera i wirusy komputerowe. Moduły są dostosowane do wieku użytkownika i składają się z gier, krzyżówek, układanek i innych interaktywnych zadań. Po zakończeniu kursu, użytkownik może napisać test. Jeśli go zda otrzymuje certyfikat, który może wydrukować. Przez platformę e-learningową nauczyciele mogą śledzić postępy uczniów, drukować certyfikaty i otrzymywać statystyki dotyczące uczestnictwa uczniów w kursie. Program był szeroko promowany przez szkoły i lokalne władze edukacyjne. Od lutego 2008 ponad 30 000 użytkowników zarejestrowało się na platformie e-learningowej.

W 2008 z inicjatywy pełnomocnika rządu ds. równego traktowania powstał interdyscyplinarny zespół ds. Przeciwdziałania dyskryminacji małoletnich w elektronicznych środkach masowego przekazu. Nadal jednak nie są to działania systemowe.

Ostatnio rząd zapowiedział kolejne zmiany przepisów odnośnie karania osób proponujących w internecie seks małoletnim. Niektóre portale odpowiedziały już na inicjatywę Komisji Europejskiej i zainstalują łatwe w obsłudze blokady dla treści pornograficznych z możliwością szybkiego zgłaszania nadawcy.

V. Ochrona praw i interesów dzieci ofiar przestępstw

Procedura karna

Ad art. 8 punkty 26-27

Prawdą jest, że powstały przyjazne pokoje przesłuchań dzieci. Aktualnie jest ich 300. W 2008r. Ministerstwo Sprawiedliwości we współpracy z FDN rozpoczęło proces certyfikacji pokoi, które spełniają wymagany standard. Na początkowym etapie 30 instytucji złożyło aplikację o certyfikat, z tego 9 go otrzymało. Inicjatorem była Fundacja Dzieci Niczyje, która otworzyła wspomnianą w tekście placówkę ("Centrum Pomocy Dziecku i Rodzinie 'Mazowiecka"). Niestety liczba odpowiednio wyposażonych pokoi, a także psychologów, sędziów, prokuratorów profesjonalnie przygotowanych do przesłuchiwanie dzieci jest nadal nie wystarczająca, zwłaszcza poza dużymi miastami. Nawet jeżeli takie pokoje istnieją, nie zawsze są wykorzystywane przez sąd. Nadal wielu sędziów i prokuratorów nie przywiązuje wystarczającej wagi do zapewnienia bezpiecznego i przyjaznego miejsca do przesłuchiwanie małoletnich świadków.

Warto dodać, że z tej procedury korzystają też małoletni cudzoziemcy bez opieki występujący o status uchodźcy. W 2003r. do Ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej dodano przepis który przewiduje specjalną procedurę przesłuchiwanie cudzoziemskich dzieci bez opieki, występujących o status uchodźcy w Polsce. Dzieci muszą być przesłuchiwane w obecności eksperta, w specjalnie przygotowanych pokojach. Od 2004 roku na mocy porozumienia z Urzędem do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców takie przesłuchania są przeprowadzane w Fundacji Dzieci Niczyje. Na podstawie takiego przesłuchania formułowana jest ekspertyza – diagnoza stanu psychofizycznego dziecka potrzebna do oceny zagrożenia handlem oraz procedury nadania statusu uchodźcy.

Ad art. 8 punkty 28 -29

Niestety, algorytm postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstw handlu dziećmi, o którym jest mowa w raporcie rządowym, jeszcze nie powstał.

Szkolenie personelu

Ad art. 8 punkty 30-32

Prawdą jest, że szkolenia dla prokuratorów i policjantów są organizowane ale ich skala jest niewystarczająca.

Cytowane już badania FDN opinii przedstawicieli policji i straży granicznej na temat zjawiska handlu dziećmi w Polsce oraz sytuacji dzieci cudzoziemskich bez opieki przebywających na terytorium Polski pokazują stosunkowo małą wiedzę profesjonalistów na temat zjawiska handlu dziećmi (patrz: ad. Art. 3 punkt 8-10).

Punkt konsultacyjny dla małoletnich cudzoziemców bez opieki i ofiar handlu dziećmi został stworzony w Polsce w ramach międzynarodowego programu Rady Państw Morza Bałtyckiego (RPMB) jest obecnie prowadzony przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli (CODN) i niestety nie wiadomo jak funkcjonuje. Na pytanie o specjalistyczne szkolenia dla nauczycieli i uczniów w zakresie omawianej w raporcie problematyki otrzymaliśmy z CODN odpowiedź, że nie były organizowane.

VI. Profilaktyka handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii

Informacja, edukacja, profilaktyka

Ad art. 9 punkty 35-50

Nie ma systemowych działań państwa w zakresie edukacji i prewencji.³¹ Są tą raczej jednorazowe akcje, konferencje, często inicjowane przez organizacje pozarządowe. Na podstawie raportu rządowego można by uznać, że wszystkie dzieci otrzymują wiedzę o zagrożeniach dotyczących handlu dziećmi od dobrze przygotowanych nauczycieli – tak jednak nie jest. Żeby zweryfikować podane w raporcie rządowym informacje zwróciliśmy się do Ministerstwa Edukacji Narodowej (MEN), Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli (CODN), Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej (CMPPP), Mazowieckiego Samorządowego Ośrodka Szkolenia Nauczycieli oraz do trzech

³¹ W polskich szkołach nie ma wystarczającej edukacji seksualnej. Mimo, że – jak wynika z badań 80% Polaków opowiada się za wprowadzeniem edukacji seksualnej do szkół - Badania COBS – Warszawa 2005 - „Aborcja, edukacja seksualna, zapłodnienie pozaustrojowe – Ponadto z innych badań – Z. Izdebski, Ryzykowna seksualność Polaków w dobie HIV/AIDS - studium porównawcze 1997-2005, Uniwersytet Zielonogórski 2006 – wynika, iż nie więcej niż 1/3 młodzieży miała zajęcia dot. bezpiecznego seksu.

losowo wybranych kuratoriów oświaty z pytaniem o konkretne informacje na temat prowadzonych zajęć dla nauczycieli i uczniów w zakresie przedmiotowej problematyki. Z MEN i CMPPP nie otrzymaliśmy odpowiedzi. CODN i MSOSN odpowiedziały, że szkoleń nie organizowano³². Z Kuratorium Oświaty w Warszawie otrzymaliśmy informację, iż dotychczas nie zbierano takich informacji, a o organizowanych szkoleniach mogą nas poinformować organizacje pozarządowe – FDN i „La Strada”. Poinformowano nas, iż dyrektorzy szkół na naradach nie zgłaszali potrzeby szkoleń w tym zakresie. Mazowiecki Kurator uznał jednak, iż problematyka jest tak ważna, iż należy sprawdzić czy nauczyciele mieli organizowane odpowiednie szkolenia³³.

Kuratorium Oświaty w Gdańsku w związku z naszymi pytaniami przeprowadziło sondaż w lokalnych placówkach doskonalenia nauczycieli. Odpowiedziało 35% placówek działających na terenie woj. pomorskiego. Z uzyskanych informacji wynika, iż ogółem w latach 1998 -2008 przeszkolono 1232 nauczycieli w formie warsztatów, konferencji, szkoleń rad pedagogicznych. Interesująca nas problematyka była elementem szkoleń w zakresie profilaktyki zagrożeń społecznych w szkole.³⁴

Kuratorium Oświaty we Wrocławiu uzyskało odpowiedź na postawione przez nas pytania od 789 szkół (20% ogółu). Spośród nich w 12% szkół nie ma przeszkolonych nauczycieli w zakresie omawianej problematyki, w 16% szkół jest co najmniej 1 nauczyciel przeszkolony w zakresie handlu dziećmi, w 45% szkół jest nauczyciel przeszkolony w zakresie dziecięcej prostytucji i pornografii i w 52% szkół jest nauczyciel przeszkolony w zakresie przemocy internetowej. W 88% szkół, które udzieliły odpowiedzi organizowano zajęcia z uczniami, najczęściej nt. przemocy internetowej. Zajęcia prowadzili nauczyciele przedmiotu, wychowawcy, psycholog lub pedagog.³⁵

Ważne jest także aby programy studiów zwłaszcza pedagogicznych zawierały wspomniane wyżej treści.

Sprawdziliśmy jak jest w Poznaniu na uczelniach pedagogicznych przygotowujących nauczycieli wychowania przedszkolnego i okazało się że program zajęć nie obejmuje problematyki seksualnego wykorzystywania dzieci. Na studiach podyplomowych niekiedy poruszane są tematy dotyczące przemocy domowej, jednakże nie w aspekcie

³² Pismo z CODN z 26 września 2008, ustna informacja od dyrektora MSOSN z października 2008.

³³ Pismo z Kuratorium Oświaty w Warszawie z 17 października 2008. Niestety wyniki badań będą znane już po przygotowaniu raportu alternatywnego. Jeżeli okaże się, że problematyka handlu, prostytucji i pornografii nie jest znana, Kurator jest zainteresowany organizowaniem stosownych szkoleń.

³⁴ Pismo Kuratorium Oświaty w Gdańsku z dnia 3 października 2008.

³⁵ Pismo z Kuratorium Oświaty we Wrocławiu z dnia 31 października 2008.

seksualnego krzywdzenia i sposobach reagowania w przypadku takich podejrzeń.³⁶

Pomoc ofiarom przestępstw

Ad art. 9 punkt 51

Niestety nie ma systemowej pomocy dziecku - ofierze przestępstwa. Brakuje specjalistów, nie wszędzie są odpowiednio wyposażone pokoje przesłuchań. Nie ma zbyt wielu instytucji czy organizacji, zwłaszcza poza dużymi ośrodkami miejskimi, które świadczą pomoc psychologiczną czy prawną. W rezultacie dzieci, które doświadczyły przemocy fizycznej, seksualnej i wykorzystania nie otrzymują pomocy niezbędnej dla ich rehabilitacji. Aktualnie Ministerstwo Sprawiedliwości tworzy system pomocy ofiarom wszystkich przestępstw. Na razie jest to program pilotażowy.

Pierwszy, ogólnopolski i bezpłatny Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży 116 111 rozpoczął działanie 6 listopada 2008 r.

Zgodnie z decyzją Komisji Europejskiej 2007/116/WE z dnia 15 lutego 2007 r. w sprawie rezerwacji krajowego zakresu numeracyjnego zaczynającego się na 116 na potrzeby zharmonizowanych usług o walorze społecznym (Dz. Urz. WE L 49 z 15 lutego 2007), rekomendowane jest uruchomienie we wszystkich krajach Unii Europejskiej tożsamyh numerów dla świadczenia usług o charakterze społecznym. Numer 116 111 został zarezerwowany dla usługi „Telefon zaufania dla dzieci”.

Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży 116 111 służy dzieciom i młodzieży potrzebującym wsparcia, opieki i ochrony. Zapewnia dzwoniącym możliwość wyrażania trosk, rozmawiania o sprawach dla nich ważnych oraz kontaktu w trudnych sytuacjach.

W ciągu dwóch pierwszych miesięcy działania telefonu 116 111 (konsultanci przeprowadzili ponad 2700 rozmów. 67% rozmówców to dziewczynki, najczęściej to osoby w wieku 12-18 lat (80%).

Rozmówcy najczęściej dzwonią po wsparcie, w celu uzyskania porady, konkretnej pomocy, odesłania do właściwej instytucji lub placówki .

³⁶ Dane zebrane przez M. Czub i M. Ferenc z Terenowego Komitetu Ochrony Praw Dziecka w Poznaniu, w ramach projektu Daphne II „*Posłuchaj mnie – dziecko dotknięte przemocą pod specjalną ochroną*” Dane zebrane były poprzez analizę programów nauczania uczelni prowadzących kierunek pedagogika przedszkolna w Poznaniu i programów studiów podyplomowych oferowanych przez uczelnie i Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu.

W okresie od 6 listopada do końca grudnia 2008 r. konsultanci telefonu Zaufania 116 111 przeprowadzili 43 rozmowy dotyczące wykorzystywania seksualnego dzieci.

Ad art. 9 punkt 53-57

Rzeczywiście są odpowiednie przepisy, poprawione jeszcze w 2008, gwarantujące małoletnim cudzoziemcom bez opieki i ofiarom handlu pomoc, możliwość umieszczenia w placówce opiekuńczej, a nawet w świetle nowych przepisów, w pierwszej kolejności w rodzinie zastępczej.

W praktyce system opieki i pomocy działa słabo. Nie ma wystarczających środków na programy pomocowe. Nie ma skutecznych metod pomocy małoletnim cudzoziemcom, którzy wjechali do Polski z zamiarem "przedostania się" na zachód Europy i na ogół są pod wpływem fałszywych opiekunów obiecujących im tam lepsze życie. Nie ma też skutecznych mechanizmów identyfikacji ofiar handlu i prostytucji³⁷.

Rządowe programy i strategie

Ad art.9 punkty 58-59

W raporcie napisano, że wzrasta liczba przestępstw dot. handlu ludźmi w tym dziećmi, ale nie wiadomo na jakiej podstawie stawia się taką tezę. Wcześniej nie pokazano żadnych statystyk, i napisano, że niewiele wiadomo, bo małoletni przekraczający granice nielegalnie są deportowani. W art.6 raportu w punktach 21-22 napisano, że powołanie odpowiednich służb zmniejszyło tego typu przestępczość.

Te niespójne informacje pokazują raczej jak małą wiedzą dysponujemy w tej materii.

Algorytm dotyczący procedur postępowania z dzieckiem ofiarą handlu jeszcze nie powstał.

To prawda, że istnieje krajowy program zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi i że są odpowiednie struktury w policji zajmujące się problematyką handlu ludźmi (np. Inicjatywa wyznaczania prowincjonalnych zespołów do walki z handlem ludźmi) – to niewątpliwie dobrze, ale nie wystarcza aby rozwiązać problem.

Ad art. 9 punkty 61-62

Istotnie powstały wspomniane w raporcie rządowym programy. Niestety w niewielkim

³⁷ Patrz przypis 12 i 13. Ponadto z informacji pracownika placówki opiekuńczej w Warszawie, gdzie umieszczani są małoletni cudzoziemcy bez opieki wynika, że dotychczas nie było dzieci- ofiar handlu. Z kolei z raportu Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji z 2007 r. wynika, iż spośród 16 małoletnich, którzy w 2007 oficjalnie wystąpili o azyl zniknęło 3, (w 2006 z 20 zniknęło 2). Za inne lata brak danych.

stopniu przekładają się one na powszechną edukację i działania profilaktyczne. Przeciętny nauczyciel ma bardzo małą wiedzę na temat takich zagrożeń jak handel, prostytutka i pornografia dziecięca i jeszcze mniej wie, jak pomóc ewentualnym ofiarom (patrz informacje wyżej w komentarzu do art.9 punkty 35-50).

Z inicjatywy Stowarzyszenia dla Dzieci i Młodzieży "Szansa" został przetłumaczony i opublikowany podręcznik Rady Europy *KOMPAS: Podręcznik o edukacji praw człowieka* (wydany przez Stowarzyszenie "Szansa" i CODN w 2005 roku). Jest to zestaw materiałów dla nauczycieli promujący prawa człowieka, ma on za zadanie pomóc zredukować zagrożenia dla dzieci i młodzieży.³⁸

Współpraca międzynarodowa i pomoc

Ad art. 10 punkty 71-76

Chaotycznie i wybiórczo opisano kilka przedsięwzięć i udziałów w konferencjach. Nie jest to jednak informacja o strategicznej współpracy międzynarodowej. Na przykład wiemy, iż Polska nie przystąpiła do międzynarodowej inicjatywy monitorującej tzw. seks turystykę - Kodeks Zachowań – na rzecz ochrony dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem w turystyce – (podpisało kodeks 900 firm turystycznych z 34 krajów). Jest to ważne z punktu widzenia przeciwdziałania wykorzystywaniu dzieci do prostytucji. Winniśmy też na pewno zwiększyć współpracę z Interpołem i Europolą w zakresie zwalczania przestępczości seksualnej wobec dzieci³⁹

Działania krajowego punktu kontaktowego dla dzieci udziesięmskich bez opieki i dzieci ofiar handlu komentowaliśmy już wyżej – (patrz: ad art. 8 punkty 30-32).

³⁸ W 2006 r. ówczesny Minister Edukacji zakazał rozpowszechniania podręcznika ze względu na treści - jego zdaniem – promujące homoseksualizm. Obecnie nakład podręcznika jest wyczerpany, a nauczyciele, którzy go posiadają mogą z niego korzystać.

³⁹ Na wspomnianej już międzynarodowej konferencji poświęconej implementacji Konwencji RE organizowanej w Warszawie przedstawiciel Europolu stwierdził, iż współpraca i wymiana informacji na poziomie krajowym i międzynarodowym jest niewystarczająca.

REKOMENDACJE

1. Zwalczenie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii **wymaga działań systemowych**. Elementy takiego systemu są, ale działania nie są wystarczająco spójne i skoordynowane. Bardzo ważne jest, aby wyznaczyć organ (ministerstwo) odpowiedzialne za koordynowanie prac różnych instytucji, wyznaczający priorytety, długoterminowe plany oraz monitorujący ich wdrożenie. Powołane służby wymagają jasnego określenia kompetencji i zasad wzajemnej współpracy. Wymagają też specjalistycznych i profesjonalnych szkoleń.
2. Polska powinna zintensyfikować prace nad wprowadzeniem do kodeksu karnego definicji handlu ludźmi.
3. Polska powinna ratyfikować Konwencję o Ochronie Dzieci Przed Seksualnym Wykorzystaniem oraz Konwencję o Cyberprzestępczości. Należałoby zmienić granicę wieku małoletniego z lat 15 na 16 (zgodnie z art. 9 ust. 3 Konwencji o Cyberprzestępczości).
4. Polska powinna zintensyfikować wysiłki aby ratyfikować Konwencję o Prawach Człowieka i Biomedycynie (podpisaną już w 1999 r.) aby umocnić ochronę przeciwko nielegalnemu handlowi ludzkimi organami i tkankami.
5. W budżecie państwa winny być wydzielone określone środki na działania w zakresie omawianej w raporcie problematyki.
6. Należy stworzyć metodologię i jednolity systemu gromadzenia i opracowywania danych statystycznych, zarówno o sprawcach, jak i ofiarach handlu, prostytucji i pornografii dziecięcej. Obecnie zbierane dane są niepełne, niespójne i trudno na ich podstawie dokonać analizy zjawiska. Należałoby zbierać dane również o małoletnich ofiarach do 18 r.ż, nawet, jeżeli w niektórych przypadkach kodeks karny odnosi się do małoletniego do 15 r.ż. Baza danych używana przez straż graniczną (program Pobyt) powinna posiadać kategorię "dzieci cudzoziemskie bez opieki", która umożliwi zbieranie statystyki na temat tej grupy.
7. Niezbędne są procedury i działania ułatwiające identyfikację ofiar handlu, w tym

procedury szczególnego kontrolowania i rejestrowania przypadków, gdy małoletni przekracza granicę sam lub w towarzystwie dorosłego, ale nie rodzica.

8. Konieczne jest opracowanie modelu wsparcia, reintegracji, ochrony i terapii dziecka – ofiary handlu, prostytucji i pornografii, a także zabezpieczenie środków na wprowadzenie tego modelu.

9. Konieczne jest gromadzenie informacji na temat dzieci cudzoziemskich bez opieki i uruchomienie dla nich skutecznego systemu pomocy, zapewniającego pomoc tłumacza oraz natychmiastową interwencję psychologiczną. Taki system powinien również przeciwdziałać ucieczkom małoletnich z placówek. Oferowana aktualnie pomoc jest zdaniem przedstawicieli organizacji pozarządowych niewystarczająca.

10. Kampanie społeczne uświadamiające skalę i zagrożenia komercyjnym wykorzystywaniem seksualnym (dziecięca prostytucja, dziecięca pornografia, handel dziećmi w celach seksualnych i turystyka w celu wykorzystywania dzieci) skierowane zarówno do rodziców, jak i dzieci winny być prowadzone na szeroką skalę, systematycznie, a nie akcyjnie z wykorzystaniem publicznych stacji tv i radia.

11. Niezbędne są szkolenia specjalistyczne zarówno dla służb prowadzących działania rozpoznawcze i wyjaśniające (policja, straż miejska, straż graniczna, prokuratorzy) jak i dla pracowników instytucji oświatowych i opiekuńczych. Tego typu działania powinny być podejmowane przez wyszkolonych trenerów. Przesłuchania dzieci ofiar powinny być prowadzone w przyjaznych pokojach przesłuchań przez wyszkolonych profesjonalistów.

12. Na szczególną uwagę zasługuje sytuacja dzieci cudzoziemskich bez opieki, które nie starają się o status uchodźcy. Profesjonaliści powinni mieć dostęp do narzędzi umożliwiających bardziej efektywną identyfikację takich dzieci.

13. Należałoby rozszerzyć możliwości doskonalenia zawodowego dla psychologów prowadzących diagnostykę w zakresie przemocy seksualnej i handlu ludźmi.

14. Problematyka dotycząca handlu ludźmi, prostytucji i pornografii winna być w programach obowiązkowej edukacji dla studentów prawa, psychologii, pedagogiki pracowników socjalnych oraz w szkołach policyjnych.

15. Należałoby zmobilizować polskie organizacje turystyczne do przystąpienia do inicjatywy „Kodeks Zachowań”.

16. Niezbędne jest, aby polski rząd stworzył narodowy plan przeciwdziałania komercyjnemu seksualnemu wykorzystywaniu dzieci. (Takie zobowiązanie rząd podjął w

Sztokholmie w 1996 na I Światowym Kongresie Przeciwko Komercyjnemu Seksualnemu Wykorzystywaniu Dzieci).

17. Jasna definicja dziecięcej pornografii, obejmująca szerokie spektrum opisu obrazu, audio, form elektronicznych powinna być wprowadzona do kodeksu karnego.

18. Polski rząd we współpracy z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami powinien wprowadzić minimalne standardy opieki dla instytucji opiekuńczych (Kodeks Zachowań dla pracowników tych instytucji) i zapewnić fundusze na monitorowanie i wprowadzenie takich standardów.

19. Należałoby wzmocnić nadzór prokuratorski nad procedurą adopcji.

20. Powinien być opracowany i wprowadzony. algorytm postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstw handlu dziećmi

21. Należy prowadzić badania i monitoring turystyki seksualnej ponieważ nie mamy danych na temat tego zjawiska.

22. Powinien być wprowadzony system blokujący karty kredytowe osób chcących kupować dziecięcą pornografię w Internecie.